

נוכח בברית, המצוה חלה על אחרים והם ימולו בלעדיו.

מסקנות

א. יש מצוה מיוחדת על האב במילת בנו. מצוה זו אינה מתקיימת כאשר אדם אחר מל שלא בשליחותו. יש אומרים שמצוה זו אינה יכולה להתקיים אפילו ע"י שליח.

ב. יש מחלוקת בגידרה של שליחות למצוות מילה, אם השליח הוא ממש כמותו של האב או שהוא מקיים רק את האחריות הציבורית הכללית שיש במצוות המילה אך לא את מצוותו של האב.

ג. אדם שאינו מקיים מצוות אינו רואה זכות לקיים מצוות בעצמו, ובמקום שיש בו צער לאחרים, אין חובה לזכות אותו במצוה.

אין אנו מקפחים אותו כל כך. שהרי בלאו הכי אין הוא אדם המעוניין כל כך לקיים מצוות. אמנם אע"פ שהוא חשוד על העריות אינו חשוד על המילה, שהיא מצוה שאפילו הרחוקים שבישראל מקיימים אותה; אך מאידך אין כאן פגיעה כל כך חמורה אם לא יקיים את המצוה בעצמו. ומן הסתם אין הוא אדם הרודף אחר המצוות...

ואין לומר שאין זה מענייננו, ואנו חייבים להודיעו כדי שיקיים את המצוה, ואין בסמכותנו להפקיעו ממצוה ללא הסכמתו. כי כנגד ספק זה יש גם השיקול שהאשה אינה מעוניינת שהוא יבוא לברית ויזכיר לה את עוונה, והופעתו היא בגדר הלבנת פנים וצער בשבילה. לכן מסתבר שהיא אינה חייבת להודיעו כדי לזכותו במצוה במקום צער. ומכיון שהוא לא ידע ולא יהיה

סימן לד

מילה בזמנה ומילה שלא בזמנה, איזו להקדים?

ראשי פרקים

שאלה

א. שיטת ה"דבראברהם"

ב. המצוה "למול" או "שיהיה מהול"

ג. דעת המשנה ברורה

תשובה

מסקנות

שאלה *

בכפר מימון נערכו שתי בריתות, של ילדים לאבות שונים, במקום אחד ובזמן אחד, ע"י שני מוהלים. המילה האחת היתה בזמנה. ואילו השנייה היתה שלא בזמנה (משום שהתינוק נולד פג והמתינו שיגיע למשקל הראוי). איזו מהן קודמת?

א. שיטת ה"דבראברהם"

בשו"ת דבראברהם (ח"א סי' ל"ג) פסק שמילה שלא בזמנה קודמת, משום שבמילה שלא בזמנה, מאחר שהגיע היום הראוי למילה, האב עובר בכל רגע ורגע בעשה; ואילו מילה בזמנה, זמנה כל היום, אלא שזריזין מקדימין למצוות (שו"ע י"ד סי' רס"ב סעי' א'). לכן מילה שלא בזמנה קודמת.

הדבראברהם הוכיח את דבריו ממילה שלא בזמנה, שדוחה את האיסור לקצוץ בהרת של צרעת (שו"ע סי' רס"ו סעי' א'). וע"כ הוא משום שיש עבירה בדחיית המילה. ובח"ב מספרו (סי' א"ד) ענה למשיגים עליו, ודייק מלשון הרמב"ם (בפיה"מ, שבת פ"ט מ"ו) שלאחר שמונה ימים האב עובר בכל שעה ושעה בעשה.

* לרגל הכנסתו של בני איתאל נ"י בבריתו של אאע"ה, כסלו תשל"ב.

משום שמילה שלא בזמנה עובר עליה בכל שעה ושעה. אולם אח"כ חזר בו, וחילק בין חיוב הבן, שעובר בכל שעה ושעה, משום שהמצוה היא שיהיה נימול, לבין חיוב האב, שאינו אלא לעשות מעשה מילה, ואינו עובר בכל שעה ושעה. והקשה על עצמו מדעת הרמב"ם ב"י"ט שני (הל' מילה פ"א ה"ו, ועי' כס"מ שם), שמילה שלא בזמנה דוחה אותה! ואם מילה שלא בזמנה אינו עובר עליה בכל יום ויום, מדוע שתדחה יו"ט שני? אלא ע"כ אינו עובר בכל יום ויום. ותיירץ הגר"ח שהבן עובר בכל שעה ושעה, וחיוב האב נובע מחיוב הבן. אלא שהחיוב של האב עצמו הוא רק לעשות את מעשה המילה, והוא עצמו אינו עובר בכל יום ויום. ומכיון שכך, אמנם האב אינו עובר בכל שעה ושעה, אך מ"מ המילה דוחה יו"ט שני משום מצוותו של הבן. ולפי זה לא החיוב דוחה יו"ט שני אלא המצוה דוחה אותו.

ולדבריו גם אשה תוכל למול. ואע"פ שהיא אינה חייבת למול את בנה, מ"מ הרי מתקיימת בכך מצוות מילה (עי' ע"ז כ"ז ע"א). ואם נאמר שמצוות ה"חפצא" של הבן דוחה יו"ט שני, תוכל גם אשה למולו ביו"ט שני. והוא הדין לשנים. וגם לסוברים ששנים לא ימולו בשבת (שו"ע יו"ד סי' רס"ו סעי' י"ד), זאת משום שאינם מקיימים מצוות מילה בשלימות, אלא כל אחד מקיים רק חצי מצוה. אך סוף־סוף מצד ה"חפצא" של התינוק, הוא נימול. וא"כ גם בשבת נאמר כן, שמצד ה"חפצא" תדחה מצוות מילה את שבתם של השנים אם אין שם מוהל אחד היודע לעשות הכל לבדו (עי' מפענח צפונות" עמ' 161); וצ"ע.

ועי"ש שמסיק בסוף דבריו שהמילה בזמנה קודמת למילה שלא בזמנה, כי האב עצמו אינו עובר במילה שלא בזמנה בכל שעה ושעה, ולא כפי שמסר הדבר־אברהם בשמו.

ב. המצוה "למול" או "שיהיה מהול"?

והנה גוף החקירה אם המצוה היא למול או

מיהו הביא שם את דעת המשנ"ב (סי' תמ"ד ס"ק כ"ט, ובשעה"צ ס"ק כ"ד) שמצוות "תשביתו", שנאמרה בחמץ בערב פסח, עדיפה ממילה שלא בזמנה. משום שמצוות "תשביתו", אם יבטל אותה יום אחד, שוב לא יוכל לתקן את המעוות; מה שאין כן בברית שלא בזמנה, שיוכל לתקנה אח"כ. כלומר, שאינו עובר בעשה בכל יום.

מאיך הביא הדבר־אברהם שהגר"ח מבריסק סובר כמותו (אך בכתביו מסיק להיפך, כפי שיבואר להלן). ושם (ח"ב סי' ב') דן עם משיגיו בשאלה, מדוע חיוב מילה שלא בזמנה אינו מתחיל מעלות השחר של יום המילה, הרי הוא עובר בכל רגע ורגע! ובהמשך (סי' ג') הוא דן בשאלה מדוע לא נאמר שמילה בזמנה נחשבת כדבר מקודש יותר, שהרי היא דוחה את השבת; ולכן היא קודמת למילה שלא בזמנה. ואח"כ (סי' ד') אות י"ג) מביא את מה שהקשו עליו לדעה הסוברת שביו"ט יש לא־תעשה גרידא, מדוע לא תדחה מילה שלא בזמנה לאיסור מלאכה ביו"ט? עי"ש שהאריך, ובסוף התשובה כתב שהלכה זו רופפת בידו.

והנה בשו"ת זכר־יצחק (לר' איצ'לה מפוניבז', סי' א') כתב לחלוק על הדבר־אברהם: שלדעת הדבר־אברהם מצוות מילה היא כדי שלא יהיה ערל, ולכן עובר בכל רגע ורגע; אך לדעת הזכר־יצחק הדברים נכונים רק בגדול שלא נימול, שהוא אכן עובר בכל רגע על כך שאינו מהול, מפני שאצלו המצוה היא שלא יהיה ערל; אך האב אינו עובר בכל רגע ורגע על כך שלא מל את בנו, מפני שמצוותו היא רק מעשה המילה בבנו. והראיה, שביום השמיני אינו עובר מיד בבוקר אלא יש לו זמן כל היום (מיהו יש לומר שהתורה נתנה לו את כל היום). אמנם מהרמב"ם (בפיה"מ שם) משמע שאב וגדול שווים בחיובם (וצ"ע אם הרמב"ם בספר היד חזר בו מפירושו). עי"ש שהסיק שמילה בזמנה קודמת למילה שלא בזמנה.

ובחידושי הגר"ח מבריסק (בשיכפול, עמ' ח') הביא משר"ת "ברית־אברהם" (סי' י"ד) שמילה בזמנה קודמת. והגר"ח עצמו בתחילה חלק עליו,

שיהיה נימול, כבר דן בה בשו"ת מהר"ח אור-זרוע (סי' ח'). והוא הוכיח שהמצוה היא שיהיה נימול, ולכן לא היא מצוות עשה שהזמן גרמא. ולכן דוד, כשראה את המילה, נתיישרה דעתו (מנחות מ"ג ע"ב). ולהגר"ח מבריסק יש לומר שזהו רק מצד הבן ולא מצד האב.

ויתכן שהדבר תלוי בהסברים הראשונים של המפרשים במסכת קידושין (כ"ט ע"א), מדוע יש צורך בפסוק מיוחד לפטור אשה מלמול את בנה, ואינה פטורה מטעם מצוות עשה שהזמן גרמא: מדברי התוס' רי"ד משמע שהמצוה היא שהבן יהיה נימול. וא"כ יתר המפרשים, החולקים עליו, סוברים שהמצוה היא שהאב ימול. אך לפי הגר"ח שני הצדדים נכונים, והשאלה היא רק מה קובע את גדר המצוה, החיוב של הבן להיות נימול, או החיוב של האב למול?

ועי' שו"ת בית הלוי (ח"ב סי' מ"ז) שכתב שהרמב"ם (הל' מילה פ"ב ה"ד) סובר שהמצוה היא למול, ולכן כשפירש אינו חוזר על ציצין שאין מעכבין את המילה. ואילו הטור (יו"ד סי' רס"ד), הסובר שבחול צריך לחזור גם על ציצין שאינן מעכבין את המילה, הוא משום שסובר שהמצוה היא שיהיה נימול. ובסוף התשובה כתב דאפשר לומר דפליגי אם חיוב האב הוא משום הבן או משום עצמו, עי"ש.

ועי' שו"ת פרי יצחק (ח"ב סי' ל'), "מפענח צפונות" (עמ' 131), "נועם" (כרך י"ב, מאמר הגר"ע יוסף שליט"א).

ג. דעת המשנה ברורה

והנה לעיל (אות א') הובאה דעתו של המשנ"ב (סי' תמ"ד) שכאילו סובר שעל מילה שלא בזמנה אינו עובר בכל יום ויום. והמעין בדברי המשנ"ב ימצא שאין הדברים מדויקים. ואלו דברי המשנ"ב שם (שעה צ"ט ס"ק כ"ד):

שבמילה, אף שחיובה ביום השמיני, מ"מ זמנה כל היום, אלא שזרזין מקדימין... וגם במילה שלא בזמנה, שחיובה בכל רגע ורגע, מ"מ לא דמי לעשה ד"תשביתו"... דכשמבטל יום אחד שוב אי אפשר

לתקן אותו יום, מה שאין כן במילה, סוף סוף ימול אותו, ולא חיסר אלא מה שהשהה מלקיים.

מלשונו אכן משמע לכאורה שבמילה אינו עובר על ביטול עשה בכל יום ויום. אולם במקום אחר (סי' רמ"ט ס"ק י"ב) כתב המשנ"ב:

ברית מילה, אפילו אם אינה בשמיני ללידתו... מ"מ מקרי זמנה קבוע, דכל שעתא ושעתא זמניה הוא, דאסור להניחו ערל אפילו יום אחד.

ולכאורה דבריו סותרים זה את זה!

ונראה לענ"ד בהסבר דבריו, שכוונתו לחלק בין חיוב המילה באותו יום לבין ביעור חמץ. וכמו שכתב לענין מילה בזמנה, שכל היום זמנה, אלא שזרזין מקדימין; כך גם במילה שלא בזמנה, עובר בכל יום ויום על ביטול המצוה. אך באותו היום אינו עובר בכל רגע ורגע, אלא שמדין "זרזין" עליו להקדים ולמול בבוקר; ואם מל אחה"צ לא ביטל מצוה. מה שאין כן במצוות "תשביתו", שעובר עליה בכל רגע ורגע ממש.

והדברים מוכחים מיניה וביה, שכתב (בסי' תמ"ד):

מה שאין כן במילה, סוף סוף ימול אותו, ולא חיסר אלא מה שהשהה מלקיים.

והרי לפני כן כתב שחיובה "בכל רגע ורגע", וא"כ בע"כ חיסר את כל הרגעים שלא מל בהם! אלא ע"כ אין כוונתו לומר שמילה שלא בזמנה חמורה יותר ממילה בזמנה, אלא שבמילה שלא בזמנה, אם לא מל – נמצא שעבר על כל רגע ורגע, אך לכתחילה באותו יום שבו הוא מל יש לו את כל אותו היום, כמו ביום השמיני למילה בזמנה.

וכן משמע מלשונו של מחצית השקל (סי' תמ"ד ס"ק י"א), שכתב:

הא גם מילה, אפילו שלא בזמנה, כל שעתא עובר. משמע שמילה שלא בזמנה אינה חמורה ממילה בזמנה.

אמנם מלשון המשנ"ב – שכתב שבמצוות "תשביתו", שכיון שביטול יום אחד שוב אי אפשר לתקן אותו יום, מה שאין כן במילה – לכאורה משמע שגם את אותו היום שלא מל יכול לתקן אח"כ. מיהו זה לא יתכן להיאמר, כמו שהוכחנו

השביעי כל היום הוא שלו, ודמי ליום השמיני של תינוק הנולד בזמנו. ומכיון שעד עתה לא יכלו למול אותו, הרי הוא כאילו נולד עתה, וחיובו בא באותו יום. וכן נאמר בגמ' (שבת קל"ז ע"א, יבמות ע"א ע"א): "יום הבראתו כיום לידתו". ולא נחלקו האחרונים (לעיל אות א') אלא כשהשהו תינוק אחד מלמולו בזמנו, וכבר עוברים עליו בעשה; אך בנד"ד נראה שאין עוברים עליו, וכאילו היום זמנו, ושניהם שווים. (ואולי הדבר תלוי מהו גדר "אנוס", אם הוא חייב בעצם אלא שאינו יכול, או שהוא פטור בעצם? אך נראה שבמילה נתנו לחולה דין של פטור לגמרי, ומונין לו שבעה ימים מחדש. כך נראה לענ"ד). וא"כ אפילו לדעה הסוברת שבמילה שלא בזמנה עובר בכל שעה ושעה – בחולה שחלצתו חמה, יומו השביעי הוא כמילה בזמנה; וכל היום זמנו, כמו ביום השמיני.

ג. עי' גליון מהרש"א (יו"ד סי' ר"ס ד"ה למול) שכתב בשם תשובת "יד אליהו" (סי' מ"א) שזה שבזמנו קודם, משום "חביבה מצוה בשעתה". ומו"ר הגר"ש ישראלי זצ"ל אמר לי שכבר מוסכם בין הפוסקים שלא לחוש לסברת הדבר אברהם. וכן דעת הברית אברהם, הזכרי צחק והגר"ח מבריסק (הובאו לעיל אות א'). וגם דעת המשנ"ב, כפי שהוכחנו (לעיל אות ג'), היא שביום המילה עצמו אין הבדל בין מילה בזמנה למילה שלא בזמנה. וא"כ אין חובה להעדיף ולהקדים את המילה שלא בזמנה.

מלשונו שם. וגם לצורך חילוקו אין הוא זקוק כלל לחלק בין הימים אלא בין השעות! שהרי השאלה היא אם להקדים בערב פסח מילה או ביעור חמץ, א"כ ע"כ צריך לחלק: שב"תשבייתו" עובר בכל שעה ושעה, ובמילה אינו עובר בכל שעה ושעה. אך הימים אינם ענין לכאן. ואפילו אם נאמר שע"י שיקיים מצוות ביעור חמץ ידחה מצוות מילה ליום אחר, הרי לפני כן כתב במילה בזמנה, שלכו"ע צריכה להיות ביום השמיני, שאם בגלל ביעור חמץ דחה את המילה ליום אחר, לית לן בה, כלומר, אונס רחמנא פטריה. א"כ ה"ה כאן לענין מילה שלא בזמנה. ואע"פ שהלשון דחוקה קצת, הענין מוכיח מצד עצמו שכוונתו לומר כמו שכתבנו.

תשובה

למעשה נראה שבגוף הענין אי אפשר להכריע, כי רבות ההוכחות לכאן ולכאן. אך נראה לענ"ד שבנד"ד יש כמה סברות להכריע שאין חובה להקדים דווקא את המילה המתקיימת שלא בזמנה.

א. הבנים הם של שני אבות, וגם המוהלים הם שנים. וא"כ לא שייך כלל שתהיה כאן העדפה, שהרי כל אחד עושה בזמן הנראה לו. וא"כ אין נפק"מ איזה מהם יימול קודם.

ב. הילד שנולד שלא בזמנו היה פג וחולה, והבריא לפני שבעה ימים; ומאז ספרו לו שבעה ימים, כמבואר בגמ' (שבת קל"ז ע"ב) ובשו"ע (סי' רס"ב סעי' ב'). ונראה לענ"ד שביום